

Arbetsledares inställning till och kännedom om Arbetsmiljöverkets föreskrifter om vibrationer

Enkät- och intervjuundersökning

Bernadetta Nordlinder
Leg.läkare, spec allmän medicin

Handledare: Tohr Nilsson
Leg. Läkare spec yrkes- och
miljömedicin, docent
Arbets- och miljömedicin
Norrlands universitetssjukhus
Umeå

Projektarbete vid Företagsläkarkursen Väst 2010/2011
Sahlgrenska akademien vid Göteborgs universitet

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING.....	3
INLEDNING.....	4
Syfte.....	5
METOD OCH UNDERSÖKT GRUPP.....	5
RESULTAT.....	7
Resultat från enkätundersökning.....	7
Resultat från intervjuer:.....	11
DISKUSSION.....	12
LITTERATURREFERENSER.....	14

SAMMANFATTNING

Bakgrund: Sverige har antagit EU's direktiv angående vibrationsexponering. Därför har Arbetsmiljöverket utformat författningssamlingar; föreskrifter om vibrationer och medicinska kontroller i arbetslivet. Från företagshälsovårdens håll befarades ökad efterfrågan av medicinska kontroller angående vibrationsexponering, men detta tycks ha uteblivit.

Syfte: Känner arbetsledare till Arbetsmiljöverkets föreskrifter angående vibrationsexponering? Mäts den dagliga exponeringen? Är föreskrifterna svåra att uppfatta?

Metod och undersökt grupp: Enkät med fasta svarsalternativ skickades till 54 arbetsledare, varav 42 svarade. 5 personer deltog i en intervjuundersökning. Arbetsledare från sju olika företag deltog, där vibrationsexponering föreligger, i dessa fall mekanisk industri, byggföretag och kommunal verksamhet.

Resultat: Enkätundersökningen visade att 67% av arbetsledarna kände till föreskrifterna om vibrationsexponering. Mindre än hälften av arbetsledarna erbjöd medicinsk kontroll till arbetstagare som utförde arbete med risk för vibrationsexponering. 76 % av arbetsledarna kände inte till storleken av den dagliga vibrationsexponeringen. Enbart 21% utförde mätning eller uppskattning av vibrationsnivån. Sex arbetsledare uppgav att föreskrifterna uppfattades som lätta, tolv tyckte att de var svåra. I intervjugruppen var resultat liknande, enbart en kände till föreskrifterna.

Slutsats: Undersökningen pekade på relativt låg kännedom hos arbetsledarna vad gäller föreskrifter om vibrationer samt medicinska kontroller avseende detta. Mer utbildning inom ämnet speciellt riktad till arbetsledare kan vara adekvat.

INLEDNING

Vibrationsexponering kan leda till bestående skador på nerver, blodkärl, muskler och leder. Förebyggande insatser är därför viktiga, liksom att upptäcka tidiga skador. Exponering för vibrationer förekommer både inom yrkesverksamhet och på fritiden. Vibrationer kan överföras till människan på olika sätt. Vi skiljer mellan hand- och armvibrationer, samt helkroppsvibrationer.

Hand- och armvibrationer överförs av vibrerande handhållna maskiner. Enligt arbetsmiljöstatistik 2009 från SCB/Arbetsmiljöverket utsätts ca 14 % av förvärvsarbetande män för sådana under $\frac{1}{4}$ eller mer av arbetstiden (hos kvinnor 3%) (1). Helkroppsvibrationer sker när ett underlag vibrerar, ex. fordon, industrilokal, fartyg. Ca 12 % av männen och 2 % av kvinnorna utsätts minst $\frac{1}{4}$ av arbetstiden av helkroppsvibrationer (2).

Europaparlamentet och Europeiska unionens råd antog år 2002 ett direktiv (3) för arbetstagarnas hälsa och säkerhet vid exponering för vibrationer i arbetet. I den fastställs minimikrav i form av insats och gränsvärden för den dagliga exponeringen – både för hand-, arm- och helkroppsvibrationer.

Sverige är som medlem i EU skyldigt att implementera direktivet till svenska bestämmelser. Arbetsmiljöverket har författat föreskrifter (4) om medicinska kontroller vid arbete, som medför exponering för vibrationer över viss nivå. Enligt föreskrifterna skall arbetsgivaren ansvara för att en uppskattning görs av den dagliga vibrationsexponeringen. Arbetsgivaren skall erbjuda medicinsk kontroll till de arbetstagare som exponeras för vibrationer som överstiger insatsvärdena, men även i sådana fall där insatsvärdena inte överskrids, men exponering sker på ett sådant sätt att det kan finnas skäl att misstänka att skadliga hälsoeffekter kan uppstå. Dessa medicinska kontroller ska utföras enligt föreskrifterna om Medicinska kontroller i arbetslivet (5). För FHV borde detta medföra ökad efterfrågan avseende medicinska kontroller med läkarundersökning, enligt Arbetsmiljöverket tillämpas dessa medicinska kontroller dock i liten omfattning (6) Arbetsmiljöverkets projektrapport 2010 angående

buller och vibrationer, visade att kunskapen om reglerna samt författningar kring vibrationer var bristfälliga. Av 727 besökta arbetsställen har antal krav på åtgärder varit 236, och krav på medicinsk kontroll 210 (7).

Syfte

Känner arbetsledare till Arbetsmiljöverkets föreskrifter angående vibrationsexponering AFS 2005:15 alternativt 2005:6? Hur är deras kunskaper om hur mätningen (uppskattningen) av den dagliga exponeringsnivån av vibrationer går till? Mäts denna dagliga exponering? Är föreskrifterna svåra att uppfatta? Informeras nyanställda om risker i samband med vibrationsexponering?

METOD OCH UNDERSÖKT GRUPP

Enkät med fasta svarsalternativ skickades till 54 arbetsledare, varav 42 svarade (Tabell 1). Arbetsledarna tillhörde sju olika företag inom mekanisk industri, byggföretag, kommunal verksamhet. Dessutom deltog även 5 arbetsledare i intervju. Företagen (se tabell 1) valdes utifrån misstanken på att där förekom risk för vibrationsexponering. Kontaktpersoner på företagen har varit olika – personalchefer, företagshälsovårdens kontaktpersoner, företagsläkare. De kontaktades per telefon. Dessa personer förmedlade i sin tur kontakt med arbetsledare inom respektive företag.

Tabell 1: Antal arbetsledare som erbjuds delta, svarande och bortfall uppdelat i de olika företagen.

Företag	Typ av företag	Antal erbjudna	Antal svar	Bortfall	Bortfallsandel
Enkät					
1	Mekanisk industri	10	10	0	0%
2	Byggnad och väg	20	15	5	25%
3	Byggföretag	13	11	2	15%
4	Byggföretag	4	4	0	0%
5	Mekanisk industri	7	2	5	71%
Summa		54	42	12	22%
Intervjuer					
6	Byggföretag	3	3	0	0%
7	Kommun	2	2	0	0%
Summa		5	5	0	0%

I fem företag fick arbetsledarna besvara en enkät (se företag 1 till 5 i tabell 1). Personer hos övriga två företag (företag 6 och 7 i tabell 1) besvarade frågorna i en intervju.

Formuläret till enkäten bestod av fem frågor med tre svarsalternativ ("Ja", "Nej", "Vet ej") där svaret angavs genom att arbetsledaren markerade med ett kryss i en ruta.

Markeringarna sammanställdes sedan i tabellform. Frågorna handlade om kännedom vad gäller Arbetsmiljöverkets föreskrifter angående arbete med vibrerande maskiner, om man känner till exponeringens storlek, samt hur man uppskattar nivån av vibrationsexponeringen. Här fortsatte frågorna angående vem på företaget som i så fall uppskattar denna nivå. Därefter följde frågor avseende om man på företaget informerade nyanställda om risker och tidiga tecken på vibrationsskada - och i så fall vem som informerade nyanställda om dessa? I den sjätte frågan undersöktes

arbetsledarnas uppfattning av föreskrifternas läsbarhet, och här användes en skattningsskala VAS (visuell analog skala) graderad 1-5, där 1 är "lättast att förstå" och 5 "svårast". Sist på enkäten fanns även plats för egna synpunkter/ kommentarer.

Till formuläret bifogades ett brev med information angående projektarbetet och själva enkäten, samt även information om att alla uppgifter skulle behandlas anonymt.

Intervjuundersökningen bestod av fem intervjuer, som genomfördes via personligt samtal, svaren skrevs ner i anteckningar under samtalets gång. Intervjufrågorna som ställdes hade sin grund i de frågor som användes i enkäten. Man fick dock svara ganska fritt, så graden av strukturering var därför lägre. Tre personer som intervjuades var arbetsledare från ett byggföretag. En chef för femton elektriker, en chef för arbetstagare inom ventilation, med tio anställda, samt en högre divisionschef. Två chefer på Fritidsförvaltningen inom kommunal verksamhet intervjuades. Här var en chef för tio anställda, men endast tre anställda jobbade tydligt med vibrerande maskiner (gräsklippare, röjsåg, skoterkörning). Den andra chefen på Fritidsförvaltningen hade fem anställda - alla jobbade i skidbackar (pistmaskin, snöskoter, såg, motorsåg, röjsåg).

RESULTAT

Resultat från enkätundersökning.

På frågan "Känner ni till föreskrifterna angående arbete med vibrerande maskiner?" angav 67% att man kände till dessa.

Tabell 2: Antal arbetsledare och procentuell fördelning över dem som har kännedom om föreskrifter angående arbete med vibrerande maskiner.

Alternativ	Antal	Fördelning
Ja	28	67%
Nej	14	33%

På frågan *"Erbjuder ni medicinsk kontroll vid arbete, som innebär vibrationsexponering över en viss nivå?"* uppgav 53% att de inte kände till, eller inte visste om medicinsk kontroll erbjöds.

Tabell 3: Antal arbetsledare och procentuell fördelning av de som erbjuder medicinsk kontroll vid arbete som innebär vibrationsexponering över en viss nivå

Alternativ	Antal	Fördelning
Ja	16	38%
Nej	14	33%
Vet ej	12	29%

På frågan *"Känner ni till storleken av den uppskattade dagliga vibrationsexponeringen?"* svarade tre av fyra att de inte kände till den uppskattade dagliga vibrationsexponeringen.

Tabell 4: Kännedom om uppskattad daglig vibrationsexponering.

Alternativ	Antal	Fördelning
Ja	8	19%
Nej	32	76%
Vet ej	2	5%

På frågan "Brukar ni uppskatta vibrationsexponeringsnivån?" uppgav en av fem arbetsledare att de gjorde en uppskattning/mätning av vibrationsnivån.

Tabell 5: Antal arbetsledare och procentuell fördelning av dem som uppskattar vibrationsexponeringsnivån.

Alternativ	Antal	Fördelning
Ja	9	21%
Nej	29	69%
Vet ej	4	10%

Om "Ja" följde ytterligare en fråga: "Vem uppskattar (Någon inom företaget eller anlitar ni någon, ex. skyddsingenjör, företagshälsovården...)?". Svaren blev:

- *Platschef/arbetsledare*
- *Arbetsledningen*
- *Inom företaget*
- *Arbetsledare/skyddsombud/arbetstagare*
- *Dialog mellan arbetsledare och arbetsmiljösamordnare*
- *Jag själv*
- *Previa*
- *Företag och företagshälsovård*
- *Arbetsledningen*

På frågan "Informerar ni nyanställda om risker och tidiga tecken på vibrationsskada?" uppgav mindre än hälften av arbetsledarna att de informerar nyanställda om risker.

Tabell 6: Antal arbetsledare och procentuell fördelning som informerar nyanställda om risker och tidiga tecken på vibrationsskada.

Alternativ	Antal	Fördelning
Ja	16	38%
Nej	20	48%
Vet ej	6	14%

Om "Ja" följde denna fråga: "Vem informerar? (Någon inom företaget eller företagshälsovård?)". Svaren blev:

Arbetsledningen

Inom företaget/Behövs det så köper vi in extern expertis

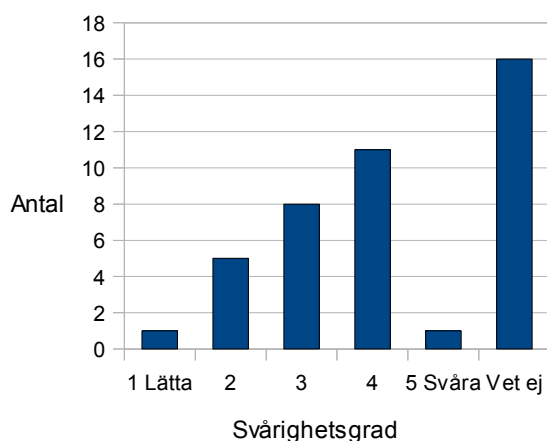
Vid introduktion av arbetsplats och arbetsmiljörisker

Görs av platsledning

Internt och genom hälsovård

Platschef/Arbetsledare

På frågan "Vad tycker ni om föreskrifterna om vibrationsexponering, är de lätta att förstå, eller svåra?" tyckte 6 arbetsledare att föreskrifterna var "lätta" eller "ganska lätta" medan 12 arbetsledare tyckte att de var "ganska svåra" eller "svåra". 16 arbetsledare svarade "Vet ej".

Figur 1: Uppfattning om föreskrifternas svårighetsgrad.

Resultat från intervjuer:

Totalt fem personer svarade på intervjun.

På frågan "Känner Du till Arbetsmiljöverkets föreskrifter angående vibrationsexponering?" Här uppgav en av fem personer att denne kände till dessa föreskrifter.

På frågan : "Erbjuder ni medicinsk kontroll vid nyanställning hos arbetstagare med vibrationsexponering?" Tre av de intervjuade, alla från samma företag, uppgav att alla nyanställda oavsett exponering erbjuds medicinsk kontroll. De två övriga kände inte till föreskrifterna.

På frågan: "Brukar ni mäta (uppskatta) den dagliga vibrationsexponeringen?" Här följer citat: "vi har inte tänkt i de banorna - inte på vibrationer, vid röjsågar – underhåll, skyddskläder..."; "vi mäter inte - anställda läser information på handmaskiner"; "grabbarna själva är duktiga - väljer sina verktyg - läser instruktioner". Således svarade ingen att de mäter (uppskattar) den dagliga vibrationsexponeringen på arbetsplatsen.

På frågan: "Vad vet du om vibrationer – exponering - risker?" Citat: "inte mycket, våra elektriker jobbar bara ibland med bormaskiner, utsätts för väldigt lite risker"; "ja, en del, vita fingrar"; "kärl-och nervskador, men här finns det ingen risk, ingen arbetsskada var rapporterad angående vibrationer"; "man tänker inte så mycket på det, vid riskanalyser är det mest skyddsåtgärder"; "vid arbete med röjsåg används skyddshandskar, pistmaskiner har bra dämpning nu".

På frågan: "Är det någon på företaget som informerar nyanställda om risker och tidiga tecken på vibrationsskada?" Tre av fem svarade nekande på detta. En person svarade att de "jobbar väldigt mycket med arbetsmiljö - riskanalyser angående ergonomi, skyddsutrustning, men tänkte just inte på vibrationer". En person vet inte, "kanske skyddsombud eller företagshälsovård informerar?".

DISKUSSION

Denna undersökning visade relativt låg kännedom hos dessa arbetsledare om Arbetsmiljöverkets föreskrifter angående vibrationsexponering. Enligt enkäten kände 33% av arbetsledarna inte till föreskrifterna. I intervjugruppen var det bara en av fem personer, en divisionschef, som uppgav sig känna till föreskrifterna.

Det var bara 38% som angav att de erbjöd medicinska kontroller vid vibrationsexponering, 33% angav att de ej erbjöd sådan kontroll. 29% svarade "Vet ej", man kan ställa sig frågande till vad detta svar står för. I intervjugruppen har 3 av 5 personer uppgivit att alla på företaget erbjuds allmän hälsoundersökning vid nyanställning, dock inte medicinsk kontroll specifikt just avseende vibrationsexponering.

Vad gäller kännedom om uppskattningen av den dagliga vibrationsexponeringen var det enbart drygt en femtedel av arbetsledarna som kände till denna, och ungefär lika många som mätte den. Intressant är att en så hög andel av arbetsledarna, ca 70%, svarade att de inte hade kännedom om denna uppskattning. I intervjugruppen var det ingen som svarade att de gjorde uppskattningar av den dagliga vibrationsexponeringen, alla fem har även försökt att förklara varför de inte gjorde det.

Några överlät exempelvis till arbetstagarna att själva läsa instruktioner på handmaskiner. På frågan i enkäten, om vem som gjorde uppskattningen av dagliga vibrationsexponeringen har det i de allra flesta fall varit arbetsledare, men även företagshälsovården i några fall.

En större del (48%) svarade att de inte erbjöd information till nyanställda om risker och tidiga tecken på vibrationsskada, jämfört med de som svarade att de erbjöd information avseende detta (38%). I de flesta fall tycks det vara arbetsledningen som informerar, hälsovården dök upp i endast ett svar. I intervjugruppen svarade tre personer "att det behövs inte, det är så pass låg risk här", två "visste inte".

Vad gäller att skatta föreskrifter vad gäller läsbarhet och förståelse, så har de flesta tyckt att de är svåra. Om man använder LIX (läsbarhetsindex) så ligger Arbetsmiljöverkets föreskrifter angående vibrationsexponering på över 60, vilket betyder "mycket svårt, byråkratisk svenska" (8).

Arbetsmiljöverkets projektrapport 2010 angående buller och vibrationer, visade att kunskaperna om regler kring vibrationer var bristfälliga. Denna undersökning stödjer detta antagande. Arbetsledare har en nyckelposition just vad gäller information till arbetstagare, samt riskbedömning och kontakt med skyddsombud. Därför är det adekvat att denna undersökning riktade sig till just arbetsledare. Avseende den sista frågan angående egna synpunkter, har några arbetsledare påpekat att utbildning behövs inom ämnet. Även i intervjugruppen har intresse och nyfikenhet för ämnet väckts.

En av svagheter i enkäten kunde vara det faktum att det oftast fanns tre svarsalternativ, "Ja", "Nej" och "Vet ej". I vissa frågor skulle det ha räckt med ett dikotomt svarsalternativ. Ett svar som "Vet ej" är svårt att tolka - är det okunskap eller bara slentrianmässigt att svara så? Den sjätte frågan i enkätundersökningen kunde ha varit en fortsättning av den första frågan. Det är svårt att svara på hur man uppfattar något, när man inte känner till det. Intervjuundersökningen kompletterade enkäten, och en del intressanta svar framkom, svarsgruppen var dock för liten för att några säkra slutsatser skulle kunna dras.

Urvalet blev inte slumpmässigt i denna undersökning, och kan därför inte anses vara helt representativt för alla arbetsledare. Sammanlagt svarade 42 personer på enkäten, ett större antal hade varit mer representativt. Även antalet intervjuade skulle ha kunna varit större, nu deltog endast 5 personer i intervjuundersökningen.

En möjlig slutsats av denna undersökning tycks trots allt vara att utbildning behövs speciellt riktat till arbetsledare, och via dem till dem andra yrkeskategorier inom berörda branscher. Här spelar företagshälsovården en stor roll.

Det görs redan en del. Arbetsmiljöverket har exempelvis utarbetad en temasida om vibrationer för arbetsgivare, samt databaser för mätning. Dessutom pågår en kunskapsöversikt (9) angående hand-arm vibrationsexponering av hela arbetsgrupper. Samband med övrig arbetsmiljö undersöks. Det skulle vara spännande att göra en liknande undersökning om några år, för att se om arbetsledarna uppfattar situationen annorlunda då.

LITTERATURREFERENSER

- (1) SCB. Arbetsmiljöstatistik Rapport 2010:3. Arbetsmiljöverket/Arbetsmiljön 2009 SCB, sida 112.
- (2) SCB. Arbetsmiljöstatistik Rapport 2010:3. Arbetsmiljöverket/Arbetsmiljön 2009 SCB, sida 116.
- (3) Directive 2002/44/EC of the European Parliament and of the Council
- (4) Arbetsmiljöverket. AFS 2005:15. Vibrationer - Arbetsmiljöverkets föreskrifter om vibrationer samt allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna, Arbetsmiljöverkets författningssamling.
- (5) Arbetsmiljöverket. AFS 2005:6. Medicinska kontroller i arbetslivet - Arbetsmiljöverkets föreskrifter om medicinska kontroller i arbetslivet och allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna, Arbetsmiljöverkets författningssamling.
- (6) Arbetsmiljöverkets hemsida, Temasida, Vibrationer, 2011-03-21,
<http://www.av.se/Aktuellt/kunskapsöversikt/handvibrationer/>.
- (7) Rosengren, Håkan (projektledare), Projektrapport Kampanj IS Buller och vibrationer 2010 – Ett regionalt tillsynsprojekt inom avdelning IS. 2010-07-01. Arbetsmiljöverket ISG 2009/100364

(8) Björnsson, CH. Läsbarhet. 1:a upplagan. Lund: Liber, 1968

(9) Arbetsmiljöverkets hemsida, Temasida, Vibrationer, 2011-03-21,

<http://www.av.se/Aktuellt/kunskapsoversikt/handvibrationer/>,